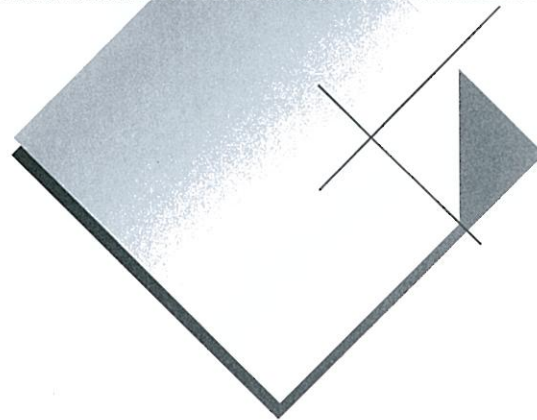

Hoge Raad voor
het Bedrijfsrevisoraat
en de Accountancy

J A A R V E R S L A G

1996

SECRETARIAAT: MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Bestuur Handelsbeleid

Afdeling Diensten van financiële aard

Bedrijfsorganisatie

North Gate III Emile Jacqmainlaan 154 B-1000 Brussel Tel: 02/ 206 48 71

INHOUD

.....

I. SAMENSTELLING VAN DE HOGE RAAD VOOR HET BEDRIJFSREVISORAAT EN VOOR DE ACCOUNTANCY	p. 5
II. VOORWOORD	p. 7
III. AANTAL VERGADERINGEN	p. 9
IV. ACTIVITEITEN VAN DE HOGE RAAD	p. 9
V. WERKINGKOSTEN EN DEKKING VAN DEZE KOSTEN	p. 16

BIJLAGEN

1. ADVIES BETREFFENDE DE UITWERKING DIE DE INWERKINGTREDING VAN HET ARTIKEL 64, §3 VAN DE GECOÖRDINEERDE WETTEN OP DE HANDELSVENNOOTSCHAPPEN HEEFT OP DE LOPENDE MANDATEN VAN COMMISSARIS-REVISOR	p. 19
2. ADVIES OVER EEN VOORSTEL VAN AMENDEMENT AANGAANDE HET WETSONTWERP INZAKE HET GERECHTELIJK AKKOORD	p. 23
3. ADVIES OVER HET VOORONTWERP VAN CONTROLE-ANBEVELING INZAKE DE CONTROLE VAN DE VORMVEREISTEN IN VERBAND MET DE VASTSTELLING, DE GOEDKEURING EN DE BEKENDMAKING VAN DE JAARREKENING EN DE GECONSOLIDEERDE JAARREKENING	p. 25
4. ADVIES OVER HET ONTWERP VAN CONTROLE-AANBEVELING INZAKE HET GEBRUIK MAKEN VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DESKUNDIGEN	p. 27
5. ADVIES OVER HET ONTWERP VAN CONTROLE-AANBEVELING IN VERBAND MET DE CONTROLESTEEKPROEVEN	p. 29
6. AANBEVELING IN VERBAND MET DE PREVENTIEVE ROL VAN BEDRIJFSREVISOREN EN ACCOUNTANTS BIJ ONDERNEMINGEN IN MOEILIJKHEDEN	p. 31
BIJLAGE 1: Referenties in verband met probleemindicatoren	p. 45
BIJLAGE 2: Punten die met de directie van de onderneming moeten worden gecontroleerd en onderzocht	p. 47
BIBLIOGRAFISCHE REFERENTIES	p. 47

· I. SAMENSTELLING VAN DE HOGE RAAD
· VOOR HET BEDRIJFSREVISORAAT EN
· VOOR DE ACCOUNTANCY¹

Leden benoemd op voordracht van de Vice-Eerste Minister, Minister van Justitie en van Economische Zaken en van de Minister van Financiën:

· **Koen GEENS, Voorzitter**
·
· **Yvette MERCHIERS**
·
· **Pierre MICHEL**

Leden benoemd op voordracht van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven:

· **Guy KEUTGEN**
·
· **Victor MEEUWS**
·
· **Kris PEETERS**
·
· **Jean-Luc STRUYF**

¹ Koninklijk besluit van 23 november 1993 houdende aanwijzing van de leden van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat en voor de Accountancy (B.S., 26 november 1993, blz. 25.436).

II. VOORWOORD

Het boekjaar dat het voorwerp uitmaakt van dit derde verslag van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat en de Accountancy werd gekenmerkt door de toekomstige organisatie van het fiscaal beroep en het samenbrengen van de boekhoudkundige beroepen.

De Hoge Raad is altijd van mening geweest dat de beroepen van accountant, bedrijfsrevisor en belastingconsulent indien dit laatste beroep erkend zou worden, uiteindelijk samengebracht zouden moeten worden in één Instituut teneinde hun complementariteit én hun specificiteit te valoriseren.

De Hoge Raad verheugt er zich over dat hij bijgedragen heeft tot de beslissing van de Ministerraad om de oprichting in overweging te nemen van één Instituut der Accountancy, dat voortspuit uit het Instituut der Accountants en het Instituut der Bedrijfsrevisoren en dat accountants, bedrijfsrevisoren en belastingconsulenten in drie verschillende departementen zou samenbrengen.

De functie van erkend fiscalist -een ander deel van het fiscaal beroep dat zich voornamelijk zou onderscheiden van het beroep van belastingconsulent door de vormingsvoorwaarden die niet zo hoog liggen - zou enkel uitgeoefend kunnen worden door personen die eveneens erkende boekhouders zijn.

De bevoegdheid van de Hoge Raad zou uitgebreid worden tot de belastingconsulenten, enerzijds, en tot alle leden van het Beroepsinstituut der Boekhouders, anderzijds, teneinde de verstandhouding tussen de verschillende Instituten te bevorderen.

Gedurende dit boekjaar heeft de Hoge Raad verschillende adviezen gegeven die van groot belang zijn voor het ondernemingsleven.

Dit is o.a. het geval met de aanbeveling over de preventieve rol van bedrijfsrevisoren en accountants bij ondernemingen in moeilijkheden, met de aanbeveling over een voorstel van amendering aan het wetsontwerp inzake het gerechtelijk akkoord of met het advies over de gevolgen die de inwerkingtreding van de nieuwe berekening van de criteria inzake de benoeming van de commissaris-revisor heeft op de lopende mandaten.

Ten slotte werden verschillende ontwerpen van aanbeveling van meer technische aard voorgelegd aan de Hoge Raad gedurende dit werkjaar. Ze hebben o.a. betrekking op het gebruik van de werkzaamheden van een deskundige of van de steekproeven in het revisoraat.

Om te concluderen zou de Hoge Raad het heel erg op prijs stellen als zijn inspanningen in 1997 geconcretiseerd zouden worden door een geleidelijke integratie van de Instituten enerzijds, en door een nieuwe definitie van de rol van het economisch beroep t.a.v. fraude en onregelmatigheden anderzijds.

III. AANTAL VERGADERINGEN

De Hoge Raad is twaalfmaal samengekomen tijdens het jaar 1996.

IV. ACTIVITEITEN VAN DE HOGE RAAD

1. Advies :

Tijdens de periode waarover dit verslag handelt, heeft de Hoge Raad zes adviezen uitgebracht.

A. Advies betreffende de uitwerking die de inwerkingtreding van het artikel 64, §3 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen heeft op de lopende mandaten van commissaris-revisor.

Krachtens artikel 64, §2 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, zijn de vennootschappen, die voor het laatste boekjaar niet meer dan één van de criteria overschrijden vermeld in het artikel 12, §2 van de wet van 17 juli 1975 met betrekking tot de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen, er niet toe gehouden één of meer commissarissen te benoemen.

Overeenkomstig het artikel 12, §2 van het koninklijk besluit van 12 september 1983 houdende uitvoering van de wet van 17 juli 1975 worden de criteria inzake omzet en balanstotaal bedoeld in het artikel 12, §2 van de wet, voor

een onderneming verbonden met een of meerdere andere, in de zin van het koninklijk besluit van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van de ondernemingen, bepaald op een geconsolideerde basis en wordt het jaarlijks gemiddeld aantal werknemers tewerkgesteld door elk van de verbonden ondernemingen, samengeteld.

De wet van 13 april 1995 tot wijziging van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen heeft, inzake de aanwijzing van een commissaris-revisor, in de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen een artikel 64, §3 ingelast, dat als gevolg heeft dat de criteria op grond van welke bepaald wordt of een onderneming een commissaris-revisor moet benoemen, behoudens uitzonderingen² niet langer worden berekend op een geconsolideerde wereldbasis maar door elke vennootschap op zich te beschouwen³.

Bijgevolg moeten behoudens uitzonderingen de ondernemingen die, op zichzelf beschouwd voor het laatste boekjaar voldoen aan de criteria vermeld in het artikel 12, §2 van de wet van 17 juli 1975 met betrekking tot de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen, niet langer één of meer commissarissen benoemen.

Hoewel artikel 113, 2de lid van de wet van 13 april 1995 de Koning er toe gemachtigd had om de inwerkingtreding van het artikel 64, §3 éénmaal met twaalf maanden uit te stellen, heeft deze daarvan geen gebruik gemaakt, zodat de bepaling in werking is getreden op 1 juli 1996.

De Hoge Raad heeft dan ook geoordeeld dat het nuttig was om met het oog op rechtszekerheid, een advies uit te brengen over de uitwerking van de inwerkingtreding van die bepaling op de toen lopende mandaten van commissaris-revisor.

² Men zal de criteria blijven berekenen op een mondiale geconsolideerde basis, voor vennootschappen van een groep die verplicht is een geconsolideerde jaarrekening op te stellen en bekend te maken, voor portefeuille-maatschappijen en voor vennootschappen waarvan de aandelen opgenomen zijn in de officiële beursnotering.

³ Zie het advies uitgebracht door de Hoge Raad in verband met die bepaling in ontwerp, Jaarverslag, 1993-1994, blz. 33.

Bij gebrek aan een bepaling tot regeling van die bijzondere toestand was de Hoge Raad van mening dat het probleem diende te worden onderzocht in het licht van de principes bepaald in de artikelen 64 quater en quinquies van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen en rekening houdend met de voorbereidende werkzaamheden van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisoraat.

De Hoge Raad oordeelde op die basis dat de inwerkingtreding van het artikel 64, §3 geen aanleiding kon geven tot herroeping door de algemene vergadering of tot ontslag.

De Hoge Raad bracht dan ook het advies uit dat, gelet op het feit dat de wetgever aan dit principe niet heeft getornd, de bekommernis om de functie van commissaris een zekere stabiliteit te verlenen die aan de basis ligt van de vervanging van de herroeping *ad nutum* van de commissaris door een mandaat van drie jaar van de commissaris-revisor, zou moeten worden geëerbiedigd en dit zowel in het belang van de vennootschap als van de commissaris; de controleregel van drie boekjaren blijft bijgevolg van toepassing op de lopende mandaten zodat het artikel 64, §3 enkel zou moeten worden toegepast eenmaal het lopende mandaat verstreken is.

B. Advies over een voorstel van amendement aangaande het wetsontwerp inzake het gerechtelijk akkoord.

Tijdens de periode die het voorwerp van onderhavig verslag uitmaakt, heeft de Minister van Justitie een voorstel van amendement aangaande het wetsontwerp inzake het gerechtelijk akkoord voor advies voorgelegd aan de Hoge Raad.

Dit voorstel is sindsdien het amendement nr. 100 aangaande het wetsontwerp inzake het gerechtelijk akkoord geworden (Parl. Besch., Kamer, zitting 1995-1996, nr. 329-12, 22 april 1996).

Het voorgesteld amendement had als eerste doel het bestuursorgaan ertoe te verplichten zich duidelijk uit te spreken over de redenen die het ertoe brengen verder boekhoudkundige regels toe te passen die steunen op de veronderstelling dat de onderneming blijft voortbestaan alhoewel ze moeilijkheden ondervindt.

Het stelde vervolgens voor het bestuursorgaan ertoe te verplichten te beraadslagen over de te nemen maatregelen om de voortzetting van de bedrijvigheid gedurende een redelijke termijn te verzekeren.

Tenslotte werd voorgesteld om de bedrijfsrevisor een actievere rol toe te kennen inzake preventie van moeilijkheden voor de onderneming, door hem de mogelijkheid te bieden zijn vaststellingen mede te delen aan de voorzitter van de handelsrechtbank wanneer hij van mening is dat de maatregelen die het bestuursorgaan heeft genomen of van plan is te nemen, niet van aard zijn om de voortzetting van de bedrijvigheid gedurende een redelijke termijn te waarborgen.

De Hoge Raad heeft de principes vervat in het amendement goedgekeurd omdat ze enerzijds overeenkomen met de bedenkingen die hij reeds terzake had gemaakt en die uitmondten in een op eigen initiatief uitgebrachte aanbeveling (cf. infra F) en omdat anderzijds het duidelijk onderscheid tussen de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan en die van de wettelijke controleur van de rekeningen uitstekend paste in het kader van de vooruitzichten uitgestippeld inzake "*going-concern*" door het Cadbury-rapport in verband met "*Corporate Governance*".

De Hoge Raad heeft niettemin twee opmerkingen gemaakt.

De eerste hield verband met het feit dat de tekst van het amendement erin voorzag dat bij gebrek aan een jaarverslag, de rechtvaardiging van de toepassing van de boekhoudkundige regels inzake continuïteit diende te worden opgenomen in een document dat samen met de jaarrekening moet worden voorgelegd.

De Hoge Raad was van mening dat aangezien de kleine en middelgrote ondernemingen vanaf 1 juli 1996 zouden worden vrijgesteld van de verplichting om een jaarverslag op te maken, het beter was te bepalen dat die rechtvaardiging diende voor te komen in de toelichting bij de jaarrekening in plaats van in een nieuw op te stellen en neer te leggen document.

De tweede opmerking handelde over de woorden "redelijke termijn", gebruikt in verband met de periode waarin de voortzetting van de bedrijvigheid diende te worden gewaarborgd door de maatregelen genomen of gepland door het bestuursorgaan.

De Raad stelde voor die periode, in eenklank met wat de internationale doctrine in verband met de veronderstelling van continuïteit voorschrijft, in principe op een jaar te bepalen.

C. Advies over het voorontwerp van controle-aanbeveling inzake de controle van de vormvereisten in verband met de vaststelling, de goedkeuring en de bekendmaking van de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening.

Het voorontwerp van aanbeveling dat het voorontwerp vormde van het advies van de Hoge Raad, had tot doel de respectieve bevoegdheden af te bakenen van de wettelijke bestuursorganen van de onderneming en van de commissaris-revisor

inzake vaststelling, goedkeuring en bekendmaking van de jaarrekeningen, terwijl aan deze laatste wordt aanbevolen welke houding hij dient aan te nemen in een aantal veronderstellingen in verband met die vormvereisten.

Naast de voorstellen qua vormcorrecties of correcties om de tekst van het voorontwerp nader bij de betrokken bepalingen te brengen van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, zoals gewijzigd bij de wet van 13 april 1995, heeft de Hoge Raad bijzondere aandacht besteed aan twee thema's die in het voorontwerp worden vermeld.

Naar luid van artikel 16 van het koninklijk besluit van 27 november 1973 houdende reglementering van de economische en financiële inlichtingen te verstrekken aan de ondernemingsraden, dient het ondernemingshoofd aan de vennoten, tijdens de algemene vergadering, een verslag van de vergadering van de ondernemingsraad die gewijd is aan het onderzoek over de jaarlijkse informatie voor te leggen, die verplicht dient plaats te hebben vóór de algemene vergadering waarin de vennoten zich uitspreken over het bestuur en de jaarrekening.

De tekst van het voorontwerp bepaalde dat de commissaris-revisor erop moet toezien dat het vereiste verslag effectief wordt opgemaakt en dat hij dit, wanneer het niet gebeurt, in zijn volgend verslag aan de ondernemingsraad moet meedelen.

De Hoge Raad heeft gewezen op de noodzaak om in de aanbeveling te onderstrepen dat de commissaris-revisor het ondernemingshoofd moet herinneren aan zijn verplichtingen inzake mededeling van dit verslag alvorens een eventuele tekortkoming vast te stellen .

De Hoge Raad heeft vervolgens de wens uitgedrukt dat een passage waarin de betekenisvolle vergissing wordt gedefinieerd die duidelijk een inbreuk vormt op de boekhoudkundige reglementering en die het beeld van het vermogen,

de financiële toestand en de resultaten van de onderneming op belangrijke en bedrieglijke wijze wijzigt, wordt aangepast zodat er geen misverstand kan bestaan over het bedoeld gedrag (vergissing of fraude).

De Hoge Raad is van mening dat de revisor de kostprijs van de deskundige enkel ten laste van de onderneming mag leggen, wanneer zij zich hiermee op voorhand schriftelijk akkoord heeft verklaard.

D. Advies over het ontwerp van controle-aanbeveling inzake het gebruik maken van de werkzaamheden van deskundigen.

Het ontwerp van controle-aanbeveling dat aan de Hoge Raad werd voorgelegd, had tot doel, met toepassing van het punt 2.5. van de controle-normen, de principes te bepalen en richtlijnen te geven over het gebruik maken van de werkzaamheden van deskundigen als doorslaggevend element bij de uitvoering van de controle.

Tijdens het onderzoek van de Hoge Raad is gebleken dat de tekst de getrouwe weergave is van de norm ISA 620 "Using the work of an Expert" van de Internationale Federatie der Accountants (IFAC), enkele minder belangrijke aanpassingen niet te na gesproken.

De Raad van het Instituut der Bedrijfsrevisoren heeft inderdaad de beslissing genomen om een geheel van aanbevelingen ter interpretatie van de algemene controlenormen goed te keuren en daarbij bijzondere aandacht te schenken aan de werkzaamheden van de Internationale Federatie der Accountants.

De Hoge Raad heeft het niet nodig geoordeeld opmerkingen te maken over de inhoud van het ontwerp, behalve wat betreft de kostprijs van het optreden van de deskundige.

E. Advies over het ontwerp van controle-aanbeveling in verband met de controlesteekproeven.

Er werd reeds vermeld dat het Instituut der Bedrijfsrevisoren beslist heeft aanbevelingen goed te keuren door zich rechtstreeks te steunen op de werkzaamheden van de Internationale Federatie der Accountants.

Het ontwerp dat aan de Hoge Raad werd voorgelegd, paste in dit kader daar het zich beperkte tot het aanbevelen van de toepassing van de norm ISA 530 "Audit Sampling", waarvan de Franse en Nederlandse vertaling bij de tekst waren gevoegd.

De Hoge Raad formuleerde geen enkele opmerking omdat het gebruik van steekproeven bij de controle geen enkel kenmerk vertoont dat eigen is aan de Belgische context.

F. Aanbeveling in verband met de preventieve rol van bedrijfsrevisoren en accountants bij ondernemingen in moeilijkheden.

Na de werkzaamheden gerealiseerd tijdens de vorige boekjaren en de reeds bij de Instituten ondernomen stappen, heeft de Hoge Raad de

beslissing genomen om op eigen initiatief een aanbeveling terzake⁴ uit te brengen.

In dit document dat de vorm van een brochure heeft gekregen, behandelt de Hoge Raad zowel de rol *de lege lata* van de bedrijfsrevisoren en de accountants als hun rol *de lege ferenda*.

Zonder de aanbeveling waarvan de tekst is bijgevoegd als bijlage, in detail te ontleden, kan ze als volgt worden samengevat.

De lege lata zijn volgens de Hoge Raad zowel de interne of externe accountant als de commissaris-revisor van een onderneming principieel in staat vast te stellen dat de onderneming moeilijkheden ondervindt.

De rol van de commissaris-revisor is evenwel meer specifiek, daar het zijn taak is na te gaan of de continuïteitshypothese van de bedrijvigheid van de onderneming, in aanmerking genomen door het bestuursorgaan voor de opstelling van de rekeningen, al of niet welbewust werd gemaakt.

Verskillende instrumenten (indices, ratio's en analysemethoden) kunnen daartoe worden aangewend. De Hoge Raad was van mening dat het niet zijn taak was om het gebruik van een bepaald instrument aan te bevelen in plaats van een ander, maar hij heeft niettemin een aantal verwijzingen opgenomen als bijlage bij de aanbeveling.

Zodra er financiële moeilijkheden worden vastgesteld, die het voortbestaan van de onderneming in het gedrang brengen, dient de beroepsbeoefenaar de directie van de onderneming en zelfs haar bestuursorgaan hiervan schriftelijk op de hoogte te brengen.

De commissaris-revisor moet dan verschillende controles uitvoeren om onder meer de aanwijzingen dat er moeilijkheden zijn, te bevestigen of te ontcrachten door het bijeenbrengen van de doorslaggevende elementen die zijn mening

over het voortbestaan van de onderneming kunnen rechtvaardigen.

De aandacht van de onderneming zal in voorkomend geval worden gevestigd op de artikelen 103 en 104 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen. De commissaris-revisor zal vooral toezien op de toepassing van de procedure waarin het artikel 103 voorziet.

De Hoge Raad is zich bewust van de moeilijkheid waarmee de commissaris-revisor wordt geconfronteerd, omdat het gaat om de bekendmaking van de moeilijkheden van de onderneming. Hij heeft geoordeeld dat rekening houdend met het feit dat de verklaring zonder voorbehoud van een revisor de lezer toelaat te veronderstellen dat de onderneming, behalve in onverwachte omstandigheden, ten minste zal blijven voortbestaan tot de volgende jaarrekening. Het algemeen belang dat kenmerkend is voor de opdracht van de commissaris-revisor en de vereisten van het maatschappelijk leven impliceren dat het controleverslag volledig is, geen dubbelzinnigheden bevat en op zichzelf gemakkelijk te begrijpen is voor derden.

De Hoge Raad heeft eraan herinnerd dat het overleg tussen de commissaris-revisor en de directie in dit opzicht van doorslaggevend belang is en dat het de taak is van de commissaris-revisor erop toe te zien dat het koninklijk besluit van 27 november 1973 (art. 27) en de collectieve overeenkomst nr. 27 (art. 2) worden geëerbiedigd.

In de aanbeveling werden bij wijze van voorbeeld trouwens verschillende veronderstellingen geopperd.

Wat betreft het zoeken naar oplossingen voor de moeilijkheden, heeft de Raad vooral de nadruk gelegd op de onafhankelijkheid die de commissaris-revisor moet handhaven ten opzichte van de onderneming tijdens herstructureringsprojecten.

⁴ Verslag 1994-1995, blz. 15.

Wanneer de onderneming niet verder functioneert, wordt de informatie binnen en buiten de onderneming verzekerd door verschillende bepalingen (art. 65, 2° en 3° van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen en 15bis van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven).

De lege ferenda heeft de Hoge Raad een aantal voorstellen geformuleerd die naar zijn mening zouden kunnen bijdragen tot het opvoeren van de preventieve rol van de bedrijfsrevisoren en de accountants.

Wat betreft de commissaris-revisor vraagt de Hoge Raad zich bijvoorbeeld af of hij niet vroeger moet worden betrokken bij de procedure georganiseerd door het wetsontwerp aangaande het gerechtelijk akkoord, of het hem niet moet worden toegestaan zelf zijn verslag neer te leggen wanneer het bestuursorgaan aan zijn verplichtingen terzake niet heeft voldaan, of hij geen jaarlijkse tabel van de thesauriestromen zou moeten voor echt verklaren, die van sommige ondernemingen van een bepaalde grootte zou worden geëist of nog, of er niet nauwkeuriger moet worden toegezien op de eerbiediging van de verplichting om een commissaris-revisor te benoemen.

De preventieve rol van de bedrijfsrevisoren en van de accountants zou kunnen worden benadrukt via bijvoorbeeld het verplicht optreden van een economisch beroepsbeoefenaar voor het opstellen van een financieel plan en de opvolging ervan gedurende de eerste drie jaar van de onderneming.

De opstelling van het financieel plan en de opvolging ervan gedurende het eerste jaar zouden voor de onderneming geen enkele last mogen meebrengen.

Bovendien zou de toepassing van het artikel 103 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen aanleiding moeten geven, volgens de Hoge Raad, tot het optreden van de

commissaris-revisor of, wanneer die niet beschikbaar is, van een bedrijfsrevisor of een externe accountant.

| 2. Allerlei :

De Hoge Raad heeft zijn werkzaamheden voortgezet inzake de rol van bedrijfsrevisoren, commissaris of niet, en accountants, in verband met fraude of illegale praktijken.

Hij heeft met belangstelling kennis genomen van de IBR - brochure over de rol van de commissaris-revisor bij fraude en onregelmatigheden, die terzeldertijd de tekst bevat die werd voorgelegd aan de leden van het Instituut ter gelegenheid van het derde forum van het revisoraat alsook een synthese van hetgeen er werd gezegd.

Hij heeft bovendien nauwkeurig de gerechtelijke evolutie gevolgd van een dossier waarin een bedrijfsrevisor werd aangeklaagd voor zijn houding bij het ontdekken van fraude.

De Hoge Raad heeft tenslotte beslist op eigen initiatief een aanbeveling uit te brengen inzake deze aangelegenheid.

Tijdens het boekjaar 1995-1996 diende de Hoge Raad, op grond van documenten die hem werden toegestuurd, vast te stellen dat een bedrijfsrevisor tekortkomingen konden worden aangewreven.

Overeenkomstig het artikel 101, §3 van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisoraat werd er een klacht ingediend bij de Voorzitter van de Tuchtcommissie van het Instituut der Bedrijfsrevisoren.

De Hoge Raad werd trouwens geraadpleegd door het Instituut der Bedrijfsrevisoren over een eventuele wijziging van het koninklijk besluit van 20 april 1989 tot vaststelling van het huis-houdelijk reglement van het Instituut der Bedrijfsrevisoren.

Net als vorig boekjaar ging de Hoge Raad over tot een grondig onderzoek van de informatie die hem wordt meegedeeld door de Instituten in verband met de controle op de uitoefening door hun leden van hun beroepsactiviteit.

De Hoge Raad is van plan om begin 1997 een vergadering te beleggen met elk van de Instituten teneinde de besluiten te kunnen bespreken die uit de ontvangen informatie kunnen worden gehaald.

Er werden talrijke besprekingen gevoerd tussen de Hoge Raad en de Instituten.

De Hoge Raad was vertegenwoordigd in de schoot van de Belgische afvaardiging op het colloquium georganiseerd door de Europese Commissie op 5 en 6 december 1996 over de thema's zoals de rol, het statuut en de verantwoordelijkheid van de wettelijke controleur van de jaarrekening in de schoot van de Europese Unie.

De getrouwe beeld van de jaarrekening van de Hoge Raad werd tenslotte grondig onderzocht door de Financiële Afdeling en Financiële Controle van het Ministerie van Economische Zaken. De Minister keurde de boekhouding goed op basis van de besluiten, die hem in het verslag van die afdeling werden voorgelegd.

V. WERKINGKOSTEN EN DEKKING VAN DEZE KOSTEN

periode van 6 januari 1996 tot 2 januari 1997

WERKINGKOSTEN

Leden	205.000
Voorzitter en wetenschappelijk personeel	
Emolumenten, lonen en sociale bijdragen	5.385.015
Varia (sociaal secretariaat, verzekeringen, kosten ...)	72.990
Representatiekosten	55.533
Publicatiekosten	58.772
Bureelonkosten	86.586
Meubels en bureautica	13.941
Diverse werkingkosten	
Abonnementen op tijdschriften en boekbinderij	174.276
Aankoop boeken	157.424
Wetenschappelijke activiteiten	95.855
Bancaire werkingkosten	528
TOTAAL WERKINGKOSTEN	6.305.920

DEKKING

Bijdrage IBR	2.908.732
Bijdrage IDAC	2.908.732
Saldo 1995	2.182.536
Interesten	51.309
TOTALE INKOMSTEN VOOR DEKKING	8.051.309

AAN TE WENDEN SALDO 1.745.389

BESLISSING TOT AANWENDING : dekking van de werkingkosten van het jaar 1997

BIJLAGEN

ADVIES BETREFFENDE DE UITWERKING DIE DE INWERKINGTREDING VAN HET ARTIKEL 64, §3 VAN DE GECOÖRDINEERDE WETTEN OP DE HANDELSVENNOOTSCHAPPEN HEEFT OP DE LOPENDE MANDATEN VAN COMMISSARIS-REVISOR

D.11/04/96

Inleiding:

Krachtens artikel 64, §2 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, zijn de vennootschappen, die bij het einde van het laatste boekjaar niet meer dan één van de criteria overschrijden, als bedoeld in artikel 12, §2 van de wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen, niet verplicht om één of meer commissarissen te benoemen.

Conform artikel 12, §2 van het koninklijk besluit van 12 september 1983 tot uitvoering van de wet van 17 juli 1975, waar het gaat om een onderneming die verbonden is met één of meer andere ondernemingen, in de zin van het koninklijk besluit van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van de ondernemingen, worden de criteria inzake de omzet en het balanstotaal, als bedoeld in artikel 12, §2 van de wet, bepaald op geconsolideerde basis en wordt het jaargemiddelde van de werknemers die door elk van de ondernemingen tewerkgesteld is samengeteld.

Ingevolge de wet van 13 april 1995 tot wijziging van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, werd met betrekking tot de

benoeming van een commissaris-revisor een artikel 64, §3 ingevoerd in de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen; op grond van dit artikel worden de criteria, volgens welke bepaald wordt dat een onderneming al dan niet een commissaris-revisor moet benoemen, behoudens uitzonderingen¹, niet meer berekend op een mondiale geconsolideerde basis maar wel per onderneming afzonderlijk².

Zodra het nieuwe artikel in werking treedt, zijn de bedrijven die bij het einde van het laatste boekjaar - individueel en behoudens uitzonderingen - voldoen aan de criteria van artikel 12, §2 van de wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen, bijgevolg niet meer verplicht om één of meer commissarissen te benoemen.

De Hoge Raad heeft het dan ook, met het oog op de rechtszekerheid, opportuun geoordeeld een advies uit te brengen over de gevolgen die de inwerkingtreding van dit artikel heeft voor de lopende mandaten van commissaris-revisor.

² De berekening zal steeds worden uitgevoerd op een geconsolideerde wereldbasis voor de vennootschappen die deel uitmaken van een groep die ertoe gehouden is de geconsolideerde jaarrekening op te maken en te publiceren, de holdings en de vennootschappen waarvan de effecten in de officiële notering van een effectenbeurs opgenomen zijn.

¹ Cfr. het advies van de Hoge Raad m.b.t. deze ontwerp-bepaling, jaarverslag, 1993-1994, blz. 33.

Daar de wet van 13 april 1995, in tegenstelling tot de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisoraat³, niets zegt over deze specifieke aangelegenheid, dient, naar het oordeel van de Raad, hiervoor een oplossing te worden gezocht in het positieve recht, dat voor het einde van het mandaat van de bedrijfsrevisor slechts de herroeping door de algemene vergadering om wettige redenen en het ontslag van de revisor onderscheidt.

Artikel 64 quater van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen bepaalt namelijk "dat de commissarissen benoemd worden voor een hernieuwbare periode van drie jaar. Op straf van schadevergoeding kunnen zij tijdens hun opdracht alleen om wettige redenen door de algemene vergadering worden ontslagen."

Naar het oordeel van de Hoge Raad, vormt de inwerkingtreding van deze bepaling geen wettige reden, op grond waarvan de algemene vergadering de commissaris-revisor uit zijn functie zou kunnen ontheffen.

In de voorbereidende werkzaamheden m.b.t. de wet van 21 februari 1985 wordt namelijk gesteld dat deze bepaling de commissarissen in staat moet stellen om gedurende drie boekjaren controle uit te oefenen; uit diezelfde werkzaamheden blijkt vervolgens dat onder wettige redenen bij voorbeeld verstaan wordt: een lichamelijke ongeschiktheid, een verzuim bij de uitoefening van zijn taak of andere omstandigheden die te wijten zijn aan de commissaris en

waardoor de vennootschap het vertrouwen in hem opzegt⁴.

Tijdens de voorbereidende werkzaamheden, heeft de Minister van Economische Zaken overigens gepreciseerd dat, wanneer een onderneming een commissaris-revisor benoemd heeft, het feit opnieuw te voldoen aan de criteria in artikel 12, §2 van de wet op de boekhouding geen wettige reden was om de commissaris-revisor uit zijn functie te ontheffen⁵.

Artikel 64 quinquies legt eerst de procedure vast die bij ontheffing uit de functie gevolgd moet worden en bepaalt vervolgens, in de laatste alinea, "dat de commissaris, behoudens gewichtige persoonlijke redenen, tijdens zijn opdracht geen ontslag mag nemen tenzij ter algemene vergadering en nadat hij deze schriftelijk heeft ingelicht over de beweegredenen van zijn ontslag."

Bijgevolg kan de inwerkingtreding van artikel 64, §3 geen aanleiding zijn tot herroeping door de algemene vergadering of tot ontslag.

De Hoge Raad is derhalve van oordeel dat, bij gebreke aan een door de wetgever uitgedrukte wil om afbreuk te doen aan dit beginsel, rekening dient gehouden te worden met de bezorgdheid om aan de functie van commissaris enige stabiliteit te verbinden in het belang van de vennootschap en van de commissaris. Het is immers deze bezorgdheid die ertoe heeft geleid dat het verval ad nutum van het mandaat van commissaris vervangen wordt door een driejarige opdracht voor de commissaris-revisor.

³ Art. 29.

⁴ *Memorie van toelichting, Parl. Besch., Kam., 552-1 (1982-1983), blz. 18. Voor een geval uit de praktijk, zie Luik, 23 november 1989, R.P.S., 1990, nr. 6545, blz. 178.*

⁵ *Verslag dat de heer Verhaegen, in naam van de bijzondere commissie, heeft opgemaakt, Parl. Besch. Kam., 552-35 (1982-1983), blz. 34.*

Bijgevolg blijft de regel van de controle gedurende drie boekjaren toepasselijk op de lopende opdrachten, zodat artikel 64, §3 pas toepassing zal vinden zodra die afgelopen zijn.

Ingevolge deze bepaling zullen ongetwijfeld minder vennootschappen verplicht zijn een commissaris-revisor aan te stellen.

Daar het nieuwe artikel 64, §3 op 1 juli 1996 of eventueel op 1 juli 1997 in werking zal treden, zal het pas effect sorteren nadat de meeste handelsvennootschappen hun algemene vergadering gehouden hebben (artikel 80, lid 10 en 201, 3° quater van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen) en nadat eventueel is ovegegaan tot de (her)benoeming, voor drie jaar, van de commissaris-revisor.

Bijgevolg zal de nieuwe bepaling pas werkelijk toepassing vinden in de loop van het jaar dat volgt op het jaar van de inwerkingtreding; de bepaling zal dus enkel gelden voor de opdrachten van commissaris-revisor die op dat ogenblik een eind nemen, d.w.z. de opdrachten die, naargelang van het geval, in 1994 of 1995 een aanvang hebben genomen.

Daar de handelsvennootschappen hun opdrachten overigens niet in hetzelfde jaar hernieuwen, zullen de gevolgen van de inwerkingtreding van artikel 64, §3 derhalve gespreid zijn in de tijd.

ADVIES OVER EEN VOORSTEL VAN AMENDEMENT AANGAANDE HET WETSONTWERP INZAKE HET GERECHTELIJK AKKOORD

Brussel, 15 april 1996

Mijnheer de Minister,

Ik verwijs naar mijn brief van 29 maart jl. waarmee ik U ontvangst meldde van Uw brief van 20 maart 1996, en waarin ik U mededeelde dat de Hoge Raad uiterlijk op 11 april 1996 advies zou uitbrengen over het voorstel van amendement aan het wetsontwerp inzake het gerechtelijk concordaat dat U aan hem voorgelegd had.

Zoals U weet heeft de Hoge Raad sedert meerdere maanden een diepgaand onderzoek verricht naar de preventieve rol die de bedrijfsrevisoren en de accountants reeds moeten vervullen *-en de lege ferenda* nog meer zouden kunnen vervullen ter zake van ondernemingen in moeilijkheden.

De reflectie die hierover gaande is in de Hoge Raad zal binnenkort leiden tot een aanbeveling en sluit op vele punten nauw aan bij het ontwerp van amendement dat U hem voorlegde.

Om die reden staat de Hoge Raad uiteraard volledig achter de principes die vervat liggen in het ontwerp. Het ontwerp wil vooreerst het bestuursorgaan verplichten, enerzijds, om zich expliciet uit te spreken over de redenen die het ertoe aanzetten de waarderingsregels toe te passen die gebaseerd zijn op de veronderstelling van continuïteit van zijn onderneming die in moeilijkheden verkeert (§1) en, anderzijds, om hierover te beraadslagen (§2, lid 1 en 2). Vervolgens wil het ontwerp aan de bedrijfsrevisor de mogelijkheid verlenen om een actievere rol te spelen in dit domein door hem toe te laten zijn vaststellingen mee te delen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel (§2, lid 2 en 3).

Het dient opgemerkt te worden dat het voorstel van amendement door de erin vervatte principes en de duidelijke houding die erin aangenomen wordt op het stuk van de verantwoordelijkheid van de respectieve betrokkenen, zich inschrijft in het verlengde van wat in het Cadbury-rapport over corporate governance geschreven wordt in verband met de *going-concern*-hypothese.

De Hoge Raad oordeelde het niettemin noodzakelijk twee beschouwingen aan te dragen.

De eerste houdt verband met §1 van het voorgestelde ontwerp van artikel 5bis waar deze paragraaf bepaalt dat bij gebreke aan een jaarverslag, de rechtvaardiging van de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit moet worden opgenomen in een document dat moet worden neergelegd samen met de jaarrekening.

Juist nu de kleine en middelgrote ondernemingen vanaf 1 juli 1996 zullen vrijgesteld zijn van de verplichting om een jaarverslag op te maken, is de Hoge Raad de mening toegedaan dat het aangewezen is deze rechtvaardiging op te nemen in de toelichting bij de jaarrekening eerder dan in een afzonderlijk op te stellen en neer te leggen nieuw document.

De tweede beschouwing houdt verband met de uitdrukking "een redelijke termijn" die gebruikt wordt in §2 van het ontwerp van artikel 5 bis.

Hoewel het zeer moeilijk lijkt om, met het oog op de voortzetting van de exploitatie die mogelijk wordt door de maatregelen die het bestuursorgaan reeds genomen heeft of nog zal nemen, een precieze termijn te bepalen die niet te kort en juist daardoor nutteloos zou zijn, moet men volgens de Hoge Raad toch voorkomen dat de nu voorgestelde en eerder vage formulering zou toelaten om het onvermijdelijke einde van een onderneming zonder reden uit te stellen door een reeks opeenvolgende beslissingen op korte termijn.

De Hoge Raad is daarom van oordeel dat het aangewezen is in de verantwoording van dit amendement hierover enige toelichting te verschaffen.

Uit de terzake geldende internationale en buitenlandse normen, volgt immers dat het, om de jaarrekening vanuit de veronderstelling van continuïteit op te stellen, vereist is dat de periode (*foreseeable future, reasonable period*) gedurende welke er van wordt uitgegaan dat de onderneming in *going-concern* zal zijn na de afsluiting van de jaarrekening maximum één jaar bedraagt.

De Hoge Raad vindt het derhalve passend om, bij wijze van analogie, te beschouwen dat in het algemeen ook de redelijke termijn gedurende welke de maatregelen die genomen werden of nog moeten genomen worden door het bestuursorgaan de voorzetting van de exploitatie toe te laten, op één jaar moet bepaald worden.

Tenslotte heeft de Hoge Raad gedurende het onderzoek van het voorstel dat U hem ter overweging hebt voorgelegd, het bijzonder belang vastgesteld dat de informatie van de ondernemingsraad op dit domein inneemt. De Hoge Raad zal hierop meer specifiek ingaan in de aanbeveling waarvan ik hoger gewag gemaakt heb, en die ik U te gepasten tijde zal laten geworden.

Uiteraard houd ik mij ter Uwer beschikking om elke bijkomende inlichting te verspreken waarom U zou vragen.

Inmiddels blijf ik,

Met bijzondere hoogachting,

ADVIES OVER HET VOORONTWERP VAN CONTROLE-ANBEVELING INZAKE DE CONTROLE VAN DE VORMVEREISTEN IN VERBAND MET DE VASTSTELLING, DE GOEDKEURING EN DE BEKENDMAKING VAN DE JAARREKENING EN DE GECONSOLIDEERDE JAARREKENING

D. 09/05/1996

Inleiding:

Het voorontwerp van controle-aanbeveling dat aan de Hoge Raad is voorgelegd heeft ten doel - op het stuk van de vaststelling, de goedkeuring en de bekendmaking van de jaarrekeningen - duidelijk de respectieve bevoegdheden vast te leggen van de wettelijke bestuursorganen van het bedrijf en van de commissaris-revisor, waarbij, aan deze laatste, aanbevelingen worden gedaan over de houding die hij voor bepaalde vormvereisten dient aan te nemen.

Commentaar:

punt 1.: In de Franse tekst zou het woord "arrêt" vervangen moeten worden door het woord "arrêté", dat overigens gebezigd wordt in punt 1.2. Deze correctie zou ook elders in de tekst aangebracht moeten worden (bv. punt 2.1.).

punt 1.1., lid 3: In de Franse tekst heeft de komma tussen de woorden "consolidés" en "éta- blit" geen enkele zin.

punt 1.1., lid 4: In de Franse tekst zou de term "appliqués" vervangen moeten worden door de woorden "rendu applicable".

punt 2.1., laatste lid: Deze passage zou meer genuanceerd moeten worden. Artikel 64 septies van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen is niet van toepassing op het geval van een revisor die belast is met de contro-

le op de geconsolideerde jaarrekening, maar die niet bekleed is met de functies van commissaris in de consoliderende onderneming.

punt 3.1.: Artikel 77, laatste lid, is niet volledig getrouw weergegeven in de Franse tekst. Bovendien dient men er rekening mee te houden dat deze alinea, per 1 juli 1996, niet meer het laatste maar wel het voorlaatste lid van artikel 77 zal zijn.

punt 3.2.: Thans bestaat artikel 80 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen slechts uit 9 alinea's. Per 1 juli 1996 moet er, krachtens de wet van 13 april 1995, een nieuwe alinea bijkomen. Uit de tekst van de aanbeveling zou duidelijk moeten blijken dat het om de gecoördineerde wetten gaat, zoals die na 1 juli 1996 van toepassing zullen zijn. In de Franse tekst zou overigens artikel 201, 3° quater vermeld moeten worden.

punt 3.3.: In de Franse tekst ontbreken de woorden "d'entreprise" aan het einde van het eerste lid. In het laatste lid zou gepreciseerd moeten worden dat de commissaris-revisor het bedrijfshoofd eraan moet herinneren dat hij verplicht is het verslag, als bedoeld in het koninklijk besluit van 27 november 1973, mee te delen aan de algemene vergadering; er zou eveneens vermeld moeten worden dat, wanneer dat niet gebeurt, de commissaris-revisor van dit gemis gewag moet maken in zijn volgende verslag aan de ondernemingsraad. Tenslotte zou, in de Franse tekst, op de derde regel van deze alinea

het woord "des" vervangen moeten worden door het woord "les".

punt 4.3., lid 2: Voor de Hoge Raad is de betekenis van de eerste zin van het tweede lid niet duidelijk. De gebruikte formulering (op misleidende... wijze beïnvloeden) wijst op het oogmerk te bedriegen, hoewel het woord "vergissing" elk opzet lijkt uit te sluiten.

Bovendien handelt men in strijd met de reglementering op de boekhouding, zodra de voorschriften van het koninklijk besluit van 8 oktober 1976 en meer bepaald artikel 3 overtreden worden; volgens het bepaalde in artikel 3 moet de jaarrekening een getrouw beeld geven van het vermogen, van de financiële toestand en van het resultaat van het bedrijf. Het oogmerk te bedriegen is niet vereist, hoewel dit aspect de straf verzwaaft.

De Hoge Raad is dan ook van mening dat indien de tekst ernaar streeft een definitie te geven van de fout die aan de onderneming een ander beeld kan geven dan het beeld dat zij zou hebben bij afwezigheid van een fout, de definitie van de betekenisvolle vergissing als volgt zou kunnen luiden: "De betekenisvolle vergissing, zoals vermeld in het vorig lid, is die welke tot gevolg heeft dat het beeld, dat door de jaarrekening wordt gegeven aan het vermogen, aan de financiële toestand en aan de resultaten van de onderneming, in belangrijke mate wordt gewijzigd".

Zo het daarentegen de bedoeling is de "betekenisvolle vergissing" te omschrijven als het gedrag dat ernaar streeft derden opzettelijk te bedriegen via de jaarrekeningen, zou de tekst duidelijker moeten zijn en uitdrukkelijk van fraude moeten gewagen.

Overigens zou het woord "de" - dat de woorden "erreur substantielle" voorafgaat in de laatste zin van dit lid - in de Franse tekst moeten worden vervangen door "d".

punt 4.5.: De formulering van de tweede zin van het eerste lid lijkt niet duidelijk. De beste oplossing zou erin bestaan gewoon de inhoud over te nemen van punt XVIII van de bijlage van de jaarrekeningen. Het tweede lid zou moeten herschreven worden, want artikel 65, 6° van de samengeordende wetten op de handelsvennootschappen is niet van toepassing op de revisor die belast is met de controle op geconsolideerde rekeningen zonder bekleed te zijn met de functie van commissaris van de consoliderende onderneming. Ten slotte moet, in de voorlaatste regel, in de Franse tekst, het woord "aux" worden vervangen door de woorden "et les".

punt 4.6.: De correcte referentie tussen haakjes is "Bijlage, hoofdstuk I, afdeling 3, rubriek V.B.".

punt 4.7.: Om trouw te blijven aan de tekst van artikel 12, §2 van het besluit van 10 januari 1994 betreffende de plichten van de bedrijfsrevisoren beveelt de Hoge Raad aan, zonder daarom de inhoud van dit punt opnieuw in vraag te stellen, de woorden "die verband houdt met" te vervangen door de meer beperkte woorden "die onvermijdelijk gepaard gaat met".

punt 5.: De titel en de tekst van dit punt zouden moeten worden herzien, om hen beter te laten overeenstemmen met de inhoud van artikel 80 van de samengeordende wetten op de handelsvennootschappen, dat bijvoorbeeld niet is beperkt tot de brochures.

algemene opmerking: het ontwerp van aanbeveling zou ermee rekening moeten houden dat, vanaf 1 juli 1996, de ondernemingen die beantwoorden aan de wet op de boekhouding er niet meer toe verplicht zullen zijn een jaarverslag op te stellen. Bepaalde punten van het ontwerp zouden derhalve in die zin moeten worden aangepast (b.v. de punten 1.1, 2.2, 3.1., ...).

ADVIES OVER HET ONTWERP VAN CONTROLE-AANBEVELING INZAKE HET GEBRUIK MAKEN VAN DE WERKZAAMHEDEN VAN DESKUNDIGEN

D. 23/05/1996

Inleiding:

Het ontwerp van controle-aanbeveling dat aan de Hoge Raad is voorgelegd, heeft tot doel, op grond van paragraaf 2.5. van de algemene controlenormen¹, de grondslagen vast te leggen en aanwijzingen te geven over de wijze waarop het werk van een deskundige aangewend dient te worden als bewijskrachtig controle materiaal.

Commentaar:

Het ontwerp past in het programma van de Raad van het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Dat programma erin bestaat een geheel van aanbevelingen aan te nemen over de algemene controlenormen, waarbij rekening wordt gehouden met de context waarin de controletaken in België worden verricht en waarbij aandacht wordt besteed aan de werkzaamheden van het Comité van de Internationale Federatie der Accountants (IBR, jaarverslag, 1993, blz. 91).

Met uitzondering van het achtste en negende gedachtenstreepje in paragraaf 4.1. en van de laatste alinea van deze paragraaf, wordt in dit ontwerp een concrete vorm gegeven aan de

norm ISA 620 "Using the Work of an Expert" van de Internationale Federatie der Accountants.

Bovendien bleek uit het onderzoek van de Hoge Raad dat het ontwerp grote gelijkens vertoonde met de normen en aanbevelingen die in andere landen van toepassing zijn.

Er dienen dan ook geen opmerkingen te worden geformuleerd, behoudens dat aan paragraaf 4.1. de volgende zin toegevoegd zou moeten worden: "Wanneer het bedrijf zich vooraf niet schriftelijk akkoord heeft verklaard, kan de revisor aan het bedrijf de kosten van de deskundige niet in rekening brengen."

Bovendien zou, in de Nederlandse vertaling, het tiende gedachtenstreepje van paragraaf 4.1. een nieuwe alinea moeten vormen, net zoals in de Franse vertaling.

¹ "De bedrijfsrevisor moet voldoende bewijskrachtig controle materiaal verzamelen, dat zijn tot uiting gebrachte mening ten aanzien van de jaarrekening kan staven."

ADVIES OVER HET ONTWERP VAN CONTROLE-AANBEVELING IN VERBAND MET DE CONTROLESTEEKPROEVEN

Brussel, 10 juni 1996

Mijnheer de Voorzitter,

Ik verwijs naar mijn brief van 9 mei jl., waarin ik de goede ontvangst meld van de ontwerp-aanbeveling m.b.t. de steekproeven in de controle, die u voor advies aan de Hoge Raad heeft voorgelegd.

Uit het onderzoek dat de Hoge Raad hieraan heeft gewijd, zoals uzelf trouwens te verstaan geeft in uw brief en zoals in het ontwerp vermeld staat, blijkt dat men er zich toe beperkt heeft de toepassing aan te bevelen van de International Standard on Auditing 530 "Audit Sampling" van de Internationale Federatie der Accountants (IFAC); de vertaling van deze tekst is bij het ontwerp gevoegd.

Bovendien heeft de Hoge Raad er de aandacht op gevestigd dat het in de Nederlandse versie - behoudens lichte wijzigingen m.b.t. de terminologie die eigen is aan de Belgische context en de bezorgdheid om de Engelse versie getrouw weer te geven (punt 26)- om de officiële vertaling van de internationale norm gaat; deze vertaling is afkomstig van het Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccounts (NIVRA) en is opgenomen in de Richtlijnen voor de Accountantscontrole, onder de titel "Steekproeven in de accountantscontrole" (uitgave 1996, blz. 347).

De Hoge Raad is het eens met het standpunt dat bij het begin van het ontwerp werd ingenomen en volgens hetwelk de steekproeven in de controle geen enkel kenmerk bevatten dat eigen zou zijn aan de Belgische context.

Hoogachtend,

AANBEVELING IN VERBAND MET DE PREVENTIEVE ROL VAN BEDRIJFSREVISOREN EN ACCOUNTANTS BIJ ONDERNEMINGEN IN MOEILIKHEDEN

D. 20/06/1996

Inleiding

Krachtens artikel 101 van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisoraat, heeft de Hoge Raad tot taak via het verstrekken, op eigen initiatief of op verzoek, van adviezen of aanbevelingen, aan de regering of aan de Instituten der Bedrijfsrevisoren en der Accountants, ertoe bij te dragen dat bij de uitoefening van de controleopdrachten die de wet aan de bedrijfsrevisoren en de accountants toevertrouwt en bij de verrichting van de accountantswerkzaamheden, het algemeen belang en de vereisten van het maatschappelijk verkeer in acht worden genomen.

De onderhavige aanbeveling wordt uitgebracht op initiatief van de Hoge Raad en heeft tot doel de huidige en toekomstige rol te omschrijven van accountants en bedrijfsrevisoren in het kader van de voorkoming van moeilijkheden bij bedrijven. Zij moet in dit perspectief worden gezien en vormt een antwoord op de bedenkingen die in verband hiermee herhaaldelijk ter sprake zijn gebracht in de Hoge Raad.

Het postulaat dat in het Engels wordt weergegeven met de term "going-concern", en volgens hetwelk een onderneming wordt gezien in een continuïteitsperspectief, met andere woorden, dat zij in staat is haar bedrijf in de nabije toekomst voort te zetten, vormt een fundamenteel boekhoudbeginsel (International Accounting Standard 1, Disclosure of Accounting Policies).

Precies overeenkomstig dit beginsel worden de waarderingsregels vastgesteld en de waarderingsverricht (K.B. van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van de ondernemingen, artikel 15).

Uit dit beginsel vloeien ondermeer de fundamentele begrippen voort als afschrijving, waar-

devermindering en voorziening (I.B.R., boekhoudbeginselen, brochures C.B.N.C.R.-studies en documenten 3/1980).

Wanneer een onderneming - al dan niet ingevolge een beslissing tot invereffeningstelling - besluit haar bedrijf stop te zetten of indien er niet meer kan van worden uitgegaan dat de onderneming haar bedrijf zal voortzetten, worden de waarderingsregels dienovereenkomstig aangepast, inzonderheid om de boekwaarde van de activa terug te brengen tot de vermoedelijke realisatiewaarde (K.B. van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van de ondernemingen, artikel 40).

Het kan weliswaar voorkomen dat een onderneming, zonder in een toestand van discontinuïteit te verkeren¹, toch moeilijkheden kent die onzekerheid kunnen doen ontstaan over haar toekomst.

Er bestaan uiteraard - ondermeer in het sociaal recht² - omschrijvingen van het begrip onderneming in moeilijkheden, maar zij passen telkens in een zeer specifiek kader, meestal om te bepalen welke van het gemeenrecht afwijkende maatregelen een onderneming mag of moet nemen wanneer zij in moeilijkheden verkeert, en hebben niet tot doel enig mechanisme of procedure in gang te zetten om discontinuïteit te voorkomen.

Gelet op het ontbreken van een eenduidige juridische omschrijving van dit concept³, is de Hoge Raad van oordeel dat voor een omschrijving van onderneming in moeilijkheden moet worden uitgegaan van criteria als liquiditeit, solvabiliteit, rendabiliteit en toegevoegde waarde en dat een onderneming moet worden beschouwd als in moeilijkheden, zodra haar situatie zodanig evolueert, dat om economische, financiële, organisatorische, sociale of andere redenen, redelijkerwijze mag worden gesteld dat zij vroeg of laat moeilijkheden zal ondervinden om voldoende inkomsten te genereren om haar wettelijke en contractuele verplichtingen te kunnen nakomen en de nodige investeringen te verrichten⁴.

De risicovolle grijze zone waarin een onderneming zich dan bevindt, is beslist het meest delicate stadium voor de ondernemingsleiders en de boekhoudingspecialisten die hen raad geven.

Die materie is onderzocht geweest door het Belgisch centrum voor de normalisatie van de accountancy en het revisoraat (3/1982) en behandeld in twee circulaires vanuit het Instituut der Bedrijfsrevisoren (circulaire C.007/82 van 19 november 1982 over ondernemingen in moeilijkheden, *Vademecum*, II, p. 402, en de circulaire van 18 april 1995).

Het belang van probleempreventie bij ondernemingen, willen zij zichzelf en bijgevolg ook de economische activiteit en de werkgelegenheid in stand kunnen houden, was het motief van de Hoge Raad om onderhavige aanbeveling te formuleren en zo de aandacht te vestigen op de rol die voor bedrijfsrevisoren en accountants op dit gebied is weggelegd, zowel *de lege lata* als *de lege ferenda*.

¹ Over het thema discontinuïteit, zie *Bedrijfsdiscontinuïteit*, Documenten van het Colloquium in Brussel dd. 28 en 29 april 1983, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, inz. de bijdragen van P. Berger en H. Olivier en de aangehaalde verwijzingen.

² W. Rauws, "Sociaalrechtelijke implicaties van de onderneming in moeilijkheden", in *Schuldeisers en ondernemingen in moeilijkheden*, Vlaams Pleitgenootschap bij de balie te Brussel, Biblio, 1994, p. 143.

³ P. Van Ommeslaghe, "En guise d'introduction: entreprise, entreprises en difficultés, concepts juridiques", *Rev. Dr. ULB*, 3/1991, p. 1.

⁴ In dezelfde zin, P. Colle, *Het juridisch kader van de faillissementsvoorkoming*, Antwerpen, Maklu, 1989.

1. Vaststelling van moeilijkheden en systematische toetsing van het continuïteitpostulaat

Zowel de interne of externe accountant als de bedrijfsrevisor in zijn hoedanigheid van commissaris, moeten, gezien hun functie binnen of ten aanzien van de betrokken onderneming, een goed inzicht hebben in de administratieve organisatie (interne controle...) en de werking van de onderneming en haar activiteitssector (punt 3.2. van de algemene controlenormen van het I.B.R. en artikel 78, 3° van de wet van 21 februari 1985 tot de hervorming van het bedrijfsrevisoraat).

Zij zullen dan ook snel kunnen vaststellen wanneer een onderneming met moeilijkheden kampt.

De taak van een commissaris-revisor, die stelling moet nemen over de waarheidsgetrouwheid van de financiële staten van de onderneming, die uiteindelijk een wezenlijk bestanddeel vormen van de informatieverstrekking aan derden, blijft evenwel niet beperkt tot een loutere vaststelling.

Een gezamenlijke lezing van de artikelen 15 en 40 van het K.B. van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van ondernemingen en van artikel 65, 2° en 3° van de vennootschapswet, leert inderdaad dat de commissaris-revisor als taak heeft systematisch na te gaan of het continuïteitpostulaat voor het bedrijf van de onderneming, dat het bestuursorgaan hanteert bij de opstelling van de jaarrekening, al dan niet doordacht is toegepast.

Een bijzondere aandacht moet ook gaan naar de boekhoudstaat, opgesteld volgens het schema voor de balans en de resultatenrekening, die de bestuurders krachtens artikel 64 sexies van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen ten minste om de zes maanden aan de commissaris-revisor moeten voorleggen.

Accountants en bedrijfsrevisoren mogen bedrijfsinterne en -externe gegevens hanteren alsook ratio's voor hun financiële analyse van jaarrekeningen - voor zover betrouwbaar geacht - om, zij het met de nodige voorzichtigheid, een eerste diagnose te stellen over de evolutie van de onderneming en eventueel de ernst van de moeilijkheden die zij kent.

Een dergelijke analyse moet inzonderheid steunen op een vergelijking van de ratio's in de tijd en binnen een bepaalde sector - waarvoor de beschikbaarheid van de jaarrekeningen (CD-ROM van de Nationale Bank van België) en computerfaciliteiten (software voor jaarrekeninganalyse) nuttige diensten kunnen bewijzen.

Met de methodes voor een discriminerende ratio-analyse met één of verschillende variabelen (bijvoorbeeld, statistische prognosemodellen over bedrijfscontinuïteit) die zijn uitgewerkt door diverse Belgische en buitenlandse auteurs en instellingen, kan de interpretatie nog verder worden verfijnd.

Het is niet de taak van de Hoge Raad om probleemindicatoren vast te stellen of zelfs een voorkeur te geven aan één analysemethode boven een andere. Niettemin leek het nuttig in bijlage 1 bij de aanbeveling een aantal referenties te vermelden naar werken en studies waarin indicatoren worden aangereikt, naast algemeen aanvaarde ratio's voor de opsporing van ondernemingen in moeilijkheden en analysemethodes daarvoor.

2. Melding van moeilijkheden en rol van de professionele deskundigen

a) Een onderneming ondervindt moeilijkheden

In de eerste plaats is het belangrijk dat een interne of externe deskundige, zodra hij financiële moeilijkheden vaststelt die een bedreiging vormen voor de continuïteit van de onderneming waarin hij is tewerkgesteld, raadgever of commissaris is, de aandacht van de directie of zelfs van het bestuursorgaan in een schriftelijk verslag op deze moeilijkheden vestigt.

De Hoge Raad heeft, op basis van diverse aanbevelingen, in bijlage 2 een niet exhaustieve lijst opgenomen van punten die de commissaris-revisor zou moeten controleren en onderzoeken met de directie van de onderneming tijdens een geschikte controleprocedure, zodra de eerste tekenen van moeilijkheden zijn opgedoken.

De bedoeling hiervan is deze tekenen te bevestigen dan wel te ontcrachten, door afdoende gegevens te verzamelen die zijn opinie over de continuïteit van de onderneming kunnen staven en er tevens voor te zorgen dat het overleg tussen de commissaris-revisor en de directie van de onderneming, zo snel mogelijk zou worden opgevoerd.

Eventueel zal de interne of externe deskundige van de onderneming de aandacht vestigen op de geldende wettelijke en reglementaire bepalingen, hoofdzakelijk de artikelen 103 en 104 van de vennootschapswet, die respectievelijk betrek-

king hebben op het terugbrengen van het netto-actief tot een lager bedrag dan de helft of 1/4 van het maatschappelijk kapitaal, en het terugbrengen van het netto-actief tot een lager bedrag dan het maximum dat is vastgesteld in artikel 29 van die wet.

Deze professionele deskundigen moeten overigens bijzonder attent zijn op het feit dat in dergelijke periodes de zorg om een adequate werking van de vennootschap en een nauwgezette naleving van de wettelijke en reglementaire bepalingen, vaak dreigt af te brokkelen naarmate de discontinuïteit in het gezicht komt.

De commissaris-revisor van zijn kant moet nagaan of de procedure waarvan sprake in artikel 103 die ook geldt voor BVBA's (artikel 140) en coöperatieve vennootschappen (artikel 158 bis), waar nodig is gevolgd. Als dat niet zo is, moet hij zelf de algemene vergadering samenroepen, waartoe artikel 73 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen hem machtigt⁵ en de overtreding van artikel 103 in zijn verslag vermelden.

In voorkomend geval moet de commissaris-revisor de raad van bestuur eraan herinneren dat het bijzonder verslag waarin de raad de maatre-

⁵ Zie in dit verband A. Van Oevelen, "De rol en de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de commissaris-revisor", *Handels-Economisch en Financieel Recht, Postuniversitaire Cyclus Willy Delva 1994/1995, Gent, Mys & Breesch, 1995, p. 233 en vooral p. 253, nr. 21 en p. 280, nr. 51, alsook de opgesomde referenties.*

gelen moet opsommen die hij gaat nemen om de financiële positie van de vennootschap recht te zetten, niet mag worden gezien als een formaliteit, maar als het resultaat van een diepgaande bezinning over de voortzetting van de werkzaamheden.

De commissaris-revisor kan ook de obligatiehouders in algemene vergadering samenroepen (artikel 91 van de vennootschapswet).

De commissaris-revisor kan tenslotte verplicht worden om die oproepingen te verrichten, op verzoek van aandeelhouders die 1/5 vertegenwoordigen van het maatschappelijk kapitaal dan wel van obligatiehouders die 1/5 vertegenwoordigen van het bedrag van de effecten in omloop.

Wanneer uit de controles en gesprekken met de directie van de onderneming blijkt dat zij moeilijkheden ondervindt die haar financiële positie aantasten, dan staat de commissaris-revisor bovendien tegenover een delicaat dilemma gezien de onmiddellijke weerslag van een eventuele passus in zijn verslag over bedrijfsdiscontinuïteit. Ofwel vermeldt hij het probleem, met als mogelijk gevolg voor de onderneming dat haar toestand gaat verslechteren of zij zelfs volledig verdwijnt, ofwel zwijgt hij, op gevaar af de partners van de onderneming te misleiden omtrent haar gezondheid.

Het Instituut der Bedrijfsrevisoren was tot nog toe voorstander van de idee dat een centrale rol is weggelegd voor het jaarverslag van de bestuurders en zaakvoerders. Die idee stoelt op de visie dat in deze benadering de leiders tot informatie kunnen worden bewogen op een ogenblik waarop het nog niet zeker is dat er gevaar bestaat van een breuk in de bedrijfscontinuïteit.

Bijgevolg moet *"de commissaris-revisor zich ervan vergewissen dat de algemene vergadering correct wordt ingelicht over de financiële toestand van de vennootschap. Indien het verslag van de bestuurders of zaakvoerders de vereiste toelichtingen verstrekt, zal de commissaris-revisor hiernaar verwijzen, zonder enig voorbehoud te maken. Indien het daarentegen niet mogelijk is om op grond van het beheersverslag een duidelijk oordeel te vormen over de financiële toestand van de onderneming, of mocht de commissaris-revisor, niettegenstaande de argumenten van de bestuurders of zaakvoerders, geen redelijke zekerheid krijgen dat de vennootschap haar bedrijvigheid zal kunnen voortzetten tot het einde van het volgende boekjaar - alhoewel de jaarrekening opgesteld is op basis van de continuïteit van de exploitatie - dan zou een voorbehoud noodzakelijk kunnen blijken."* (punt 3 van de omzendbrief C.007/82 van 19 november 1982).

In ditzelfde perspectief stellen de algemene controlenormen die op 2 december 1983 zijn goedgekeurd (Vademecum, II, p. 212): *"Indien de vennootschap dermate in financiële moeilijkheden verkeert dat haar voortbestaan in het gedrang komt, zal het bestuursorgaan het als een normale zaak beschouwen de algemene vergadering hierover in te lichten. De revisor zal de inhoud van deze informatieverstrekking zorgvuldig onderzoeken teneinde na te gaan of zij voldoening geeft en vermeden wordt dat de lezer van die jaarrekening zou misleid worden omdat van het continuïteitsprincipe bij de opstelling van de jaarrekening wordt gebruik gemaakt. Is zulks niet het geval, dan zal de revisor een voorbehoud maken of zelfs een afkeurende verklaring afgeven. Indien het jaarverslag niet gelijktijdig met de jaarrekening gepubliceerd wordt, zal de revisor het nuttig kunnen oordelen om in zijn verslag sommige delen van het jaarverslag in herinnering te brengen."* (3.6.4).⁶

⁶ Zie ook punt 1.3.3. van de normen: *"de revisor heeft niet tot taak een kritisch oordeel uit te spreken over de motieven van de beleidsbeslissingen. Indien echter de continuïteit van het bedrijf van de ondernemingen in gedrang komt, zal de revisor erover waken dat de betrokken partijen over de toestand worden ingelicht."*

Artikel 65, 4° van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, ten slotte, stelt de commissaris-revisor in staat erop toe te zien dat het jaarverslag pertinente informatie bevat over de toestand van de onderneming.

Die bepaling verplicht de commissaris inderdaad te vermelden of het jaarverslag de door de wet vereiste inlichtingen bevat en in overeenstemming is met de jaarrekening, wat onder meer inhoudt dat hij moet nagaan of het verslag "inlichtingen bevat over de omstandigheden die de ontwikkeling van de vennootschap aanmerkelijk kunnen beïnvloeden". Die inlichtingen moeten weliswaar enkel in het jaarverslag worden opgenomen" voor zover zij niet van die aard zijn dat zij ernstig nadeel zouden berokkenen aan de vennootschap", wat tot meningsverschillen kan leiden tussen de commissaris-revisor en het bestuursorgaan. Zo nodig vermeldt de commissaris-revisor in zijn verslag dat het jaarverslag op dit stuk onvolledig is.

De Hoge Raad is zich bewust van het dilemma waarmee de commissaris-revisor wordt geconfronteerd, rekening houdend met het publieke karakter van zijn verslag en het zoeken naar een evenwicht tussen de noodzaak om te wijzen op de nodige voorwaarden voor bedrijfscontinuïteit en de vaak onmisbare discretie om een hersteloperatie te doen slagen.

Rekening houdend evenwel met het feit dat bij een revisoraal verslag zonder voorbehoud, de lezer er, behoudens onvoorziene omstandigheden, mag van uitgaan dat de onderneming haar bedrijf zal voortzetten tot ten minste de volgende jaarrekening⁷, is de Raad van mening dat het algemene belang verbonden aan de opdracht van de commissaris-revisor en de vereisten van

het maatschappelijk verkeer impliceren dat het controleverslag volledig moet zijn, geen enkele dubbelzinnigheid mag bevatten en als zodanig vlot begrijpbaar moeten zijn voor derden.

Vaak zijn de moeilijkheden van een onderneming trouwens al bekend bij de werknemers, leveranciers of kredietverstrekkers.

De vaststelling dat een onderneming met continuïteitsproblemen worstelt, mag dan ook niet worden verhuld in subtiele formuleringen of verwijzingen, die derden op een dwaalspoor zouden kunnen brengen.

Overleg tussen de commissaris-revisor en de directie van de onderneming is hier dan ook van primordiaal belang.

Een commissaris-revisor moet er bovendien voor zorgen dat, overeenkomstig artikel 25 van het besluit van 27 november 1973, occasionele voorlichting aan de ondernemingsraad van een onderneming in moeilijkheden wordt verstrekt, telkens zich gebeurtenissen voordoen die een belangrijke weerslag kunnen hebben op de onderneming (bv. toepassing van artikelen 103 en 104 van de vennootschapswet).

Tenslotte moet hij er zich ook van vergewissen of de inlichtingen bedoeld in artikel 2 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 27, gesloten in de Nationale Arbeidsraad, over de aangifte door de werkgever van bepaalde betalingsachterstallen, verplicht verklaard bij K.B. van 17 februari 1976, inderdaad door de ondernemingsleider zijn verstrekt aan de ondernemingsraad, of zo er geen is, aan de syndicale delegatie.

⁷ P. Berger, "Going-concern versus discontinuïteit: economische aspecten" in *Bedrijfsdiscontinuïteit*, op. cit., p. 43. Volgens de Hoge Raad moet daaronder een periode van één jaar worden verstaan.

b) Onderneming in discontinuïteit

Wanneer men er niet langer kan van uitgaan dat een onderneming haar bedrijf zal voortzetten, wordt in een reeks voorschriften de informatieverstrekking geregeld, eerst binnen de onderneming, dan daarbuiten, met toepassing van de daarvoor geldende bekendmakingsregels.

Aldus moeten de commissarissen, krachtens artikel 65, 2° en 3° van de vennootschapswet, met het oog op de algemene vergadering, een omstandig schriftelijk verslag opstellen dat in het bijzonder vermeldt of de boekhouding is gevoerd en de jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften die daarop toepasselijk zijn en of naar hun oordeel de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap, rekening houdend met de wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften die

daarop van toepassing zijn, en of een passende verantwoording is gegeven in de toelichting.

Rekening houdend met het feit dat, met toepassing van artikel 40 van het koninklijk besluit van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van de ondernemingen, zodra er voor een onderneming niet meer kan van worden uitgegaan dat zij haar bedrijf zal voortzetten, haar waarderingsregels moeten worden aangepast, moet de commissaris-revisor, in voorkomend geval, in zijn verslag vermelden dat dit voorschrift niet is nageleefd en bijgevolg zijn attestering weigeren.

Ingevolge artikel 15bis van de wet van 20 september 1948 houdende organisatie van het bedrijfsleven, zal de ondernemingsraad moeten worden geïnformeerd.

3. Zoeken naar oplossingen voor de moeilijkheden

Het zoeken naar oplossingen voor de financiële moeilijkheden waarmee een onderneming worstelt, gaat meestal gepaard met het opstellen van een herstructureringsplan.

Het ligt voor de hand dat bedrijfsrevisoren en accountants, gezien hun know-how, inzonderheid wat de pertinentie betreft van de vooropgestelde hypothesen en de toereikendheid van de voorgestelde maatregelen in het licht van de financiële positie van de onderneming, in beginsel het best geplaatst zijn om een onderneming op dit vlak van advies te dienen.

De commissaris-revisor moet er niettemin voor zorgen dat hij zijn volledige onafhankelijkheid bewaart tegenover de onderneming en een onpartijdige houding aanneemt tegenover de herstructureringsplannen en de daarbij horende financiële prognoses, zeker wanneer hij de ver-

antwoordelijke van de onderneming assisteert wanneer die wordt opgeroepen door een bestuurlijke of gerechtelijke overheid.

De commissaris-revisor moet tevens bijzonder waakzaam zijn en in de loop van de herstructurering elke opdracht of functie weigeren waardoor een onafhankelijke uitoefening van zijn functie in het gedrang zou kunnen komen.

Uit voorzichtigheid moet hij bovendien vermijden dat zijn aanwezigheid, zijn stilzwijgen of de vermelding van zijn naam en hoedanigheid als commissaris-revisor, derden zou kunnen doen vermoeden dat de voorgestelde herstructurering is georganiseerd met de medewerking of de goedkeuring van de commissaris-revisor.

4. Onderzoek van enkele hypothesen

Om de zaken wat concreter - maar niet exhaustief - voor te stellen wenst de Hoge Raad aan het slot van dit gedeelte enkele hypothesen te onderzoeken en voorstellen te formuleren, waarbij wordt uitgegaan van de verschillende mogelijke verslagtypes (zonder voorbehoud, met voorbehoud, onthouding en weigering om de jaarrekening te certificeren).

Hypothese 1

Een onderneming kampt met moeilijkheden die haar continuïteit tijdens het volgende boekjaar kunnen hinderen. De raad van bestuur belicht op passende wijze de toestand en de genomen of voorgenomen herstelmaatregelen in het jaarverslag. De commissaris-revisor is van oordeel dat

de prognoses van de ondernemingsdirectie niet onredelijk zijn.

De jaarrekening wordt opgesteld in een perspectief van bedrijfscontinuïteit.

Aangezien hij in zijn verslag geen verklarende passus kan inlassen waarmee hij de lezers van de jaarrekening attent kan maken op het voorwaardelijke karakter van de continuïteit voor de onderneming, zou de commissaris-revisor een duidelijk en verantwoord voorbehoud moeten formuleren en verwijzen naar de inhoud van het jaarverslag of zelfs uittreksels daarvan overnemen.

Hypothese 2

Een identieke situatie als in hypothese 1, met dit verschil, dat de commissaris van oordeel is dat het welslagen van het herstelplan en dus ook van de bedrijfscontinuïteit rechtstreeks afhangt van de - onzekere - veronderstelling dat een aantal voor de onderneming gunstige gebeurtenissen plaatsvinden.

Gezien de veronderstelling dat zich gebeurtenissen zouden voordoen die een diepgaande invloed kunnen hebben op de toestand van de onderneming, voor de commissaris-revisor een aleatoir karakter heeft, waardoor hij zich onmogelijk een opinie kan vormen over de pertinentie van het vermoeden van bedrijfscontinuïteit, zou hij zich moeten onthouden en die houding toelichten.

Hypothese 3

Een onderneming kampt met zware moeilijkheden. Haar directie is van oordeel dat redding nog mogelijk is. De jaarrekening steunt dan ook op het continuïteitspostulaat.

De commissaris-revisor van zijn kant is ervan overtuigd dat de toekomst van de onderneming onherroepelijk in het gedrang is en dat zich bijgevolg de toepassing opdringt van artikel 40 van het K.B. van 8 oktober 1976 met betrekking tot de jaarrekening van de ondernemingen.

In dit geval zou de commissaris-revisor moeten weigeren de jaarrekening te certificeren op grond van het feit dat hij het niet eens is met de ondernemingsleiders over het beeld dat de jaarrekening van de onderneming ophangt.

B. Voorstellen *de lege ferenda* in verband met de rol van bedrijfsrevisoren en accountants

1. Commissaris-revisor

a) In de huidige lezing voorziet het wetsontwerp betreffende het gerechtelijk akkoord enkel een tussenkomst van de commissaris-revisor in het begin van de observatieperiode, meer bepaald op het ogenblik waarop de rechtbank zowel de schuldenaar hoort als het Openbaar Ministerie en elke schuldeiser die hierom verzoekt, met de bedoeling eventueel een voorlopige opschorting van betaling toe te staan voor een periode van maximum 6 maanden (art. 14).

Het ontwerp zegt niet wat de rechtbank mag verwachten van de commissaris-revisor.

De verwoording van de artikelen 16, §1, tweede lid⁸ en 20, tweede lid⁹ komt er weliswaar op neer dat een bedrijfsrevisor - of een accountant - mag worden aangesteld als commissaris inzake opschorting van betaling, maar het ontwerp regelt niets over de inschakeling van de commissaris-revisor later in de procedure, bv. bij de uitwerking van een herstelplan. De commissaris inzake opschorting van betaling zal in voorkomend geval de schuldenaar in dergelijke opdracht bijstaan (art. 30, §1, tweede lid) en de ondernemingsraad, zoniet het comité voor veiligheid en hygiëne of anders de syndicale delegatie als er een is, zoniet een personeelsafvaardiging, op de hoogte brengen van de inhoud van het plan (art. 33).

Rekening houdend met de onafhankelijkheid van de commissaris-revisor en diens algemene en grondige kennis van de onderneming en de sector waarin die werkzaam is, is de Hoge Raad van

oordeel dat de commissaris-revisor vroeger bij de procedure zou moeten worden betrokken, bv. zodra een gerechtelijk akkoord wordt aangevraagd, in de vorm van een verslag over de gegevens bedoeld in artikel 12, §1, 1° tot 3° (een uiteenzetting van de gebeurtenissen waarop zijn verzoek is gegrond, een boekhoudkundige staat van zijn vermogen en een resultatenrekening alsmede de te verwachten boekhoudkundige toestand die ten minste zes maanden bestrijkt, een lijst van alle schuldeisers), op voorwaarde dat dergelijke tussenkomst de procedure niet verlengt en geen bijkomende kosten veroorzaakt.

Als zo'n verslag ontbreekt en gelet op de vage omschrijving van de rol van de commissaris-revisor in deze procedure, mag worden gevreesd dat zelfs voor vennootschappen met een eigen commissaris-revisor, de juistheid of zelfs de waarheidsgetrouwheid van deze inlichtingen niet verzekerd is, alhoewel precies van die inlichtingen het overleven van de onderneming gedurende ten minste zes maanden kan afhangen.

Met naleving van de hierboven vermelde onafhankelijkheids- en neutraliteitsbeginselen, zou de rechter bovendien aan de commissaris kunnen vragen een opinie te formuleren over bepaalde aspecten van de voorstellen met betrekking tot herstructurering van de onderneming of ter voldoening van de schuldeiser (art. 12, §1, 4°).

⁸ "In haar beslissing wijst de rechtbank een of meer commissarissen inzake opschorting aan die ervaringen hebben in het bestuur van een onderneming en in boekhouden".

⁹ "De aangewezen commissaris inzake opschorting dient garanties van onafhankelijkheid en onpartijdigheid te bieden. De betrokkene dient gebonden te zijn door een deontologie en zijn professionele aansprakelijkheid dient te zijn verzekerd...".

Voor vennootschappen die geen commissaris-revisor moeten aanstellen, zou dergelijk verslag kunnen uitgaan van een bedrijfsrevisor of een externe accountant.

b) Zou het overigens niet wenselijk zijn, op grond van de informatieplicht tegenover derden en om te vermijden dat verslagen met een voorbehoud, onthouding of weigering van certificering, niet bij de Nationale Bank van België zouden worden neergelegd, dat de wet de commissaris-revisor zou toestaan om zelf zijn verslag neer te leggen, wanneer het bestuursorgaan terzake in gebreke blijft?

c) Men zou kunnen overwegen om aan ondernemingen van een bepaalde omvang te vragen de confidentiële prognoses die zij intern gebruiken, aan hun commissaris-revisor mede te delen.

d) Het zou nuttig zijn om van ondernemingen van een bepaalde omvang een jaarlijkse tabel over de geldstromen te vragen, opgesteld overeenkomstig een nader te bepalen norm¹⁰ en gecertificeerd door de commissaris-revisor, want hiermee kan onder meer de liquiditeit van een onderneming worden gemeten.

In dit verband wordt gewezen op het uitwerken van faillissementsprognoses met één of verschillende variabelen, die niet langer steunen op balansratio's maar op de financiële stromen. Dit soort stroommodellen houden veel meer

rekening met de recente dynamiek van de onderneming en vormen dan ook een nuttige aanvulling van balansmodellen.

e) Er is vastgesteld dat een aantal ondernemingen die failliet zijn gegaan, geen commissaris-revisor hadden aangesteld alhoewel zij gezien hun omvang daartoe verplicht waren.

De Hoge Raad is van oordeel dat de aanwezigheid van een commissaris-revisor in bepaalde ondernemingen ertoe kan bijdragen moeilijkheden te voorkomen of althans tijdig te onderkennen en aldus de samenleving de nadelige gevolgen van bedrijfsdiscontinuïteit te besparen.

Bijgevolg beveelt de Hoge Raad aan dat streng de hand zou worden gehouden aan de naleving van artikel 64 van de vennootschapswet.

Waartoe dient het immers een aantal gedragingen in verband met de opdracht van de commissaris-revisor, strafrechtelijk te bestraffen (art. 204 van de vennootschapswet) als geen enkele dwangmaatregel wordt verbonden aan de aanstelling van een commissaris-revisor?

Zoals voorgesteld in de bijzondere Senaatscommissie (handelsvennootschappen) bij het onderzoek van het wetsontwerp tot wijziging van de wetten op handelsvennootschappen (Parl. Besch., Senaat, Zitting 1993-94, nr. 1086-2, p. 175), zou elke vennootschap ertoe kunnen worden verplicht vooraan op haar jaarrekening te vermelden of zij aan voorwaarden voldoet voor de inschakeling van een commissaris-revisor.

¹⁰ Zie bv. het *International Accounting Standard 7, Cash Flow Statements*. Momenteel schrijven drie lidstaten van de Europese Unie voor dat een jaarlijkse tabel van de geldstromen moet worden opgesteld (Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Spanje).

2. Bedrijfsrevisor en accountant

a) Rekening houdend met het groot aantal faillissementen bij kleine en middelgrote ondernemingen in de eerste exploitatiejaren en de aansprakelijkheid van de oprichters van handelsvennootschappen terzake (art. 35, 6° van de vennootschapswet), acht de Hoge Raad het opportuun om het financieel plan bedoeld in artikel 29 ter van de vennootschapswet, niet te zien als een loutere formaliteit, maar als een daadwerkelijk instrument voor het beheer van de onderneming (begrotingsprognoses), en de toetsing van haar ontwikkeling.

In die optiek zou de inschakeling van een professionele boekhouder verplicht moeten worden gesteld voor de opstelling van het financieel plan en de follow-up daarvan gedurende de eerste drie jaren van de onderneming.

De inhoudelijke invulling van dit plan zou aan de Instituten moeten worden overgelaten.

De opstelling van het financieel plan en de follow-up daarna tijdens het eerste jaar zouden geen kost mogen veroorzaken voor de onderneming. De Hoge Raad vraagt zich dan ook af of het niet denkbaar is dat professionele deskundigen die opdracht kosteloos zouden vervullen.

b) Het lijkt erg waarschijnlijk dat de goedkeuring van het wetsontwerp betreffende het gerechtelijk akkoord een uitbreiding zal vergen van de terzake bevoegde diensten bij handelsrechtbanken om de dossiers van ondernemingen in moeilijkheden te behandelen.

Volgens de Hoge Raad kan worden overwogen accountants of bedrijfsrevisoren na een jaar stage, een derde van hun stagetijd bij een handelsrechtbank te laten presteren.

Naast het belang van een dergelijke ervaring voor de stagairs blijkt dit voorstel niet strijdig met het voorschrift van de achtste richtlijn inzake de toelating van personen belast met de wettelijke controle van boekhoudsbescheiden (art .8).

c) In het verlengde, ten slotte, van het amendement nr. 101 van de Regering aan het wetsontwerp betreffende het gerechtelijk akkoord, is de Hoge Raad van oordeel dat de toepassing van artikel 103 van de vennootschapswet de verplichte inschakeling van een bedrijfsrevisor zou moeten impliceren. Zijn opdracht zou erin moeten bestaan in een verslag te vermelden of de prognoses in het bijzonder verslag van de bestuurders zijn opgesteld volgens rationele methodes en nergens in tegenstelling zijn met de gegevens waarvan hij kennis heeft en de algemene evolutie die men redelijkerwijze mag verwachten.

Zo ook zou een bedrijfsrevisor of een externe accountant moeten worden ingeschakeld bij toepassing van dit voorschrift op een vennootschap zonder commissaris-revisor of accountant aangeesteld met toepassing van artikel 64, §2, tweede lid, van de vennootschapswet.

BIJLAGE 1:

REFERENTIES IN VERBAND MET PROBLEEMINDICATOREN

A. Interne en externe indicatoren

- FAC, International Standard on Auditing 570, "Going-Concern".
- Auditing Practices Board (U.K.), S.A.S. 130, "The Going-Concern Basis in Financial Statements", November 1994.
- AICPA, Auditing Standards Board (U.S.), Statement of Auditing Standard n° 59 (AU Section 341), "The Auditor's Consideration of an Entity's Ability to continue as a Going-Concern".
- CNCC, Collection notes d'informations, n° 8 (septembre 1987), le commissaire aux comptes et la continuité d'exploitation.
- CNCC, Collection notes d'informations, n° 21 (décembre 1993), le commissaire aux comptes dans les entreprises en difficulté.
- NIVRA, Accountant en continuïteit-verklaring in onzekerheid, Amsterdam, 1992 en vermelde referenties.
- Canadian Institute of Chartered Accountants, Auditing Standards Board Proposed Auditing Recommendations, "Auditor's Responsibility to Evaluate the Going-Concern assumption", (September 1995).
- Conseil des normes comptables de l'Institut Canadien des Comptables Agréés, Projet de recommandation relatif à la continuité de l'exploitation (mars 1996).
- J.-L. Duplat & G. Horsmans, "Les services des enquêtes commerciales des tribunaux de commerce", in L'entreprise en difficulté, Bruxelles, Ed. du Jeune Barreau, 1981, 45.
- I.R.E., Le reviseur d'entreprises et l'entreprise en difficultés, brochure CBNCR-Etudes et documents 3/1982.
- P. Colle, Het juridisch kader van de faillissementsvoorkoming, Antwerpen, Maklu, 1989.
- E. Cohen, Analyse financière, 3ème édition, Paris, Economica, 1994, i.h.b. 375-394.

B. Ratios

- Ch. Van Wymeersch & B. De Klerck, Interpréter les comptes annuels: analyse par la méthode des ratios, comptabilité 1/94, Bruxelles, I.R.E., 1994.
- I.R.E., Investir et les conséquences, Les baromètres de l'entreprise, Cahiers réalisés par le groupe de travail P.M.E., 1995.
- P. Colle, Het juridische kader van de faillissementsvoorkoming, Antwerpen, Maklu, 1989.
- H. Ooghe & Ch. Van Wymeersch, Traité d'analyse financière, Namur, Presses Universitaires de Namur, 1996.

C. Analysemethoden

- E. Cohen, Analyse financière, 3ème édition, Paris, Economica, 1994, i.h.b. 375-394 en vermelde referenties.
- H. Ooghe & Ch. Van Wymeersch, Traité d'analyse financière, Namur, Presses Universitaires de Namur, 1990, i.h.b. 325-390.
- P. Colle, Het juridische kader van de faillissementsvoorkoming, Antwerpen, Maklu, 1989.
- M. Bardos, "Détection précoce des défaillances d'entreprises à partir des documents comptables", Bulletin de la Banque de France, 3ème trimestre 1995, 57.
- M. Declercq, B. Heins & Ch. Van Wymeersch, "Flux financiers et prévision de faillite: une analyse comportementale de l'entreprise", Cahiers Economiques de Bruxelles, n° 136, 1992, 415-443 & "The use of value added ratios in statistical failure prediction models: some evidence on Belgian annual accounts", Cahiers Economiques de Bruxelles, n° 135, 1992, 353-378.
- D. Cormier, M. Magnan & B. Morard, "Evaluation de la pérennité de l'entreprise dans un contexte d'audit", Economie et Comptabilité, mars/avril 1994, n° 186, 23.
- D. Cormier & M. Magnan, "L'évaluation du risque de non-continuité de l'exploitation: un nouvel outil d'analyse pour le reviseur", A&B, kwartaalschrift, 1993, n° 3, 25.

BIJLAGE 2:

PUNTEN DIE MET DE DIRECTIE VAN DE ONDERNEMING MOETEN WORDEN GECONTROLEERD EN ONDERZOCHT

- de verschillende prognosestaten (cash flow, budgets...) onderzoeken en bespreken alsook de onderliggende hypothesen, inzonderheid ten aanzien van de historische gegevens.
 - de laatste beschikbare tussentijdse staten onderzoeken en bespreken.
 - de feiten onderzoeken die zich hebben voorgedaan na het afsluiten van de rekeningen, die de bedrijfscontinuïteit kunnen aantasten.
 - de leningovereenkomsten onderzoeken om na te gaan of de voorwaarden daarvan zijn nageleefd.
 - de notulen lezen van de vergaderingen van aandeelhouders en bestuurders alsook van de vergaderingen van de belangrijke comités om hierin mogelijke aanwijzingen van financiële moeilijkheden op te sporen.
 - de juridisch adviseurs ondervragen over lopende of potentiële geschillen.
 - zich vergewissen van het bestaan van en de mogelijkheid tot gedwongen uitvoering van verbintenissen vanwege verbonden of derde ondernemingen om financiële steun te leveren of te handhaven en de financiële draagkracht controleren van deze partijen om meer middelen te verstrekken.
 - de redelijkheid en doeltreffendheid bespreken en evalueren van de projecten van de directie in verband met de realisatie van activa, herschikking van schulden, leningen en herstelplannen.
-

BIBLIOGRAFISCHE REFERENTIES

IFAC, International Standard on Auditing 570, "Going-Concern".

Auditing Practices Board (U.K.), S.A.S. 130 "The Going-Concern Basis in Financial Statements", November 1994.

AICPA, Auditing Standards Board (U.S.), Statement of Auditing Standard n° 59 (AU Section 341), "The Auditor's Consideration of an Entity's Ability to continue as a Going-Concern".

Canadian Institute of Chartered Accountants, Auditing Standards Board Proposed Auditing Recommendations, "Auditor's Responsibility to Evaluate the Going-Concern Assumption".

I.R.E., Le reviseur d'entreprises et l'entreprise en difficultés, brochure CBNCR-Etudes et documents 3/1982.

Verantwoordelijk
uitgever
K. GEENS
Blandenstraat 68
Haasrode
